

MEGJEGYZÉSEK GÖLNICBÁNYA KUN LÁSZLÓ KIRÁLYTÓL ELNYERT PRIVILÉGIUMÁHOZ ÉS MEGERŐSÍTÉSEIHEZ

A felvidéki bányavárosok sorában korán fejlődésnek indult Gölnicbánya történetének kezdeteit sok bizonytalanság övezi. A településre vonatkozó legkorábbi írott adatok a 13. századból származnak, s ezek már a tág határokat birtokló, élénk telepítő tevékenységet folytató, eredményesen gyarapodó hospesközösség képét tárják elénk. A kezdetekre vonatkozóan mindössze annyit lehet valószínűsíteni, hogy az itt élő korai szláv lakosságra már a 12. században német népesség települt, legalábbis a későbbi városnév a Gölnic folyó szláv eredetű nevéből német közvetítéssel került át a magyarba, s az átvétel a nyelvészek véleménye szerint a 12. századra tehető¹. A bányászat révén gyorsan fejlődő Gölnicbányát első kiváltságaihoz IV. Béla király várospolitikája juttatta. A település első kiváltságlevele azonban nem maradt fenn, csak a IV. László által kiadott megerősítésben feltűnő hivatkozás őrizte meg emlékét. Így sem kibocsátásának ideje, sem pedig pontos tartalma nem ismeretes. Kun László oklevele azt is elmondja, hogy V. István király privilégiumban erősítette meg az apja által adott kiváltságokat, de itt sem áll rendelkezésre az okmány kiadásának időpontja, miként szövege sem. Nem tisztázható tehát, hogy a gölniciek pontosan milyen jogokat kaptak IV. Bélától, illetve hogy V. István csak megerősítette ezeket vagy újabb kiváltságokat is adott a településnek. A város által elnyert privilégiumok közül elsőként IV. László említett okirata maradt fenn szövegében. Ebből kiderül, hogy a király megerősíti Gölnicbányát az említett elődeitől elnyert kiváltságokban, külön kiemelve ezek sorából a bűnpereket illető bíraskodási szabadságot, a városban tartandó vásár olyan formában való védelmét, hogy tilos a városhatárokön belüli falvakban vásárt tartani, végezetül a várost övező erdőknek, vizeknek és bányáknak a szabad használatát. Kun László oklevele emellett leírja a város határait is. Nem lehet tudni, hogy a korábbi privilégiumok mennyivel szabályozták teljesebben és részletesebben Gölnicbánya kiváltságait, miként az sem tisztázható, hogy a fentebbi jogokból közvetlenül IV. László királytól ered-e esetleg valamelyik. Mindeme bizonytalanságokon túl azonban a legfőbb problémát Kun László privilégiumának datálása jelenti.

A privilégium szövegét nem eredeti példány őrzi, hanem átirásokban, illetve tartalmi átirásban maradt fenn. Sajnálatosan a legkorábbi átiratok sincsenek meg eredeti alakjukban. A legkorábbi eredeti példány I. Lajos király 1367. jún. 29-i (*6. die Nat. Joh. Bapt., a. d. 1367.*) tartalmi átirata, amely saját korábbi — I. Károly átirását megerősítő

¹ Gölnicbánya korai történetének összefoglalását l. FEKETE NAGY A.: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Bp. 1934. 126—128.

— oklevele nyomán foglalja frásba Kun László privilégiumának tartalmát.² Nagy Lajos király eme megerősítése szövegében is ismert; 1359. május 5-én kelt (*a. d. 1359., III. Non. mensis Maii*). Ez az irat azonban szintén nincs meg eredetijében, szövegét a szepesi káptalan 1699. szeptember 24-én (*f. V. prox. an. domin. 15. S. et Indiv. Trinit.*) készült átirása tartotta fenn, amelyről több 18. századi másolat áll rendelkezésünkre.³ Nagy Lajos átirása — úgy, ahogyan az 1367. évi tartalmi átirat is említi — valóban nem közvetlenül Kun László okleveléről készült, hanem I. Károly király — kétszeres — megerősítésén keresztül. A szepesi káptalan átiratának 1699. évi szövege azonban nem teljes. Hiányai közül — túl az itt-ott adódó, nem igazán érdemleges, kipontozásokkal jelölt kihagyásokon — a legkomolyabb a Kun László-féle oklevél datatio-jánál kezdődik, és eltart egészen a Nagy Lajos féle megerősítő oklevélkeret záró részének kezdetéig. Értelemszerűen a hiányok a szepesi káptalani átiratról készült valamennyi másolatban megvannak. Mivel IV. László oklevelének dátumát már érinti a csonkulás, így az irat különböző feldolgozói az újkori oklevélpublikációkkal kezdődően többféle keltezéssel próbálták az okmányt kiegészíteni. Ezek sorából említést érdemel KATONA ISTVÁN, aki 1276-ra tette az irat keltét.⁴ Ez azáltal vált maradandóvá, hogy FEJÉR GYÖRGY is átvette tőle,⁵ akinek széles körben használt szövegközlése nyomán a modern történeti monográfiák is 1276-ra helyezik Gölnicbánya első fennmaradt privilégiumát.⁶ A legkésőbbi dátumot BÁRDOSY JÁNOS adja a szepesi okleveleket közzétevő munkájában, amikor is meglehetősen önkényes kiegészítéssel 1290-re teszi a privilégium keltét.⁷ A legújabbkori diplomatikai kutatók közül BORSA IVÁN új keltezést adott IV. László privilégiumának, ugyanis azt részint archontológiai és diplomatikai megfontolásokból, részint pedig — elsőként alapul véve a tartalmi átiratban szereplő dátumot — I. Lajos király 1367. évi oklevele nyomán 1287-re tette.⁸

Visszatérve a csonka szövegű 1699. évi szepesi káptalani átirathoz, a hiány az I. Károly királytól származó megerősítő oklevelek zárókereteire is kiterjed, tehát a szóban forgó káptalani irat ezek datálását sem teszi lehetővé. Bárdosy idézett munkájában — forrásként a gölnici privilégiumok elenchusát megjelölve — I. Károly király első megerősítését 1317-re tette, a másodikat pedig 1327-re,⁹ majd a két évszámnak megfelelően felhasználva a KATONA ISTVÁN munkájában közzétett 1317 és 1327-beli oklevelek datatioit és méltóságnévsorait, ki is egészítette a maga oklevélpublikációját. Az Anjou-kori oklevéltár nemrégiben megindult munkálatai során mind az 1317-es, mind pedig az 1327-es évnél ismét felszínre került a probléma. A Magyar Országos Levéltár Diplomatikai

² Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL.). Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DI.) 67 376.

³ MOL. DI. 24 896., DI. 71 419., Diplomatikai Fényképtár (a továbbiakban: Df.) 258 631., Df. 287 781.

⁴ KATONA, S.: *Historia critica regum Hungariae*. VI. Budae, 1782. 704.

⁵ FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. V. 2. Budae, 1829. 345. Fejér emellett még kétszer leközli a gölnici privilégiumot más évszámmal is; 1282-re téve V. 3. 125., 1290-re helyezve — BÁRDOSY nyomán — V. 3. 490.

⁶ FEKETE NAGY I. h.; FÜGEDI E.: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek*. Bp., 1981. 245., 266., 269. stb.

⁷ BÁRDOSY, J.: *Supplementum analectorum terrae Scepusiensis*. Leutschoviae, 1802. 331.

⁸ BORSA I.: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. II/2—3. Bp., 1961. 3464. szám.

⁹ BÁRDOSY, J. i. m. 334.

Fényképtárának időrendi mutatója alapján szerencsére előkerült még egy szövegváltozat,¹⁰ amely — miután független a csonkult szöveget fenntartó iratok hagyományától — lehetőséget ad a datálással kapcsolatos kérdések lezárására. Az irat a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv anyagából származik, és nem más, mint I. Ferenc király 1813. október 1-jén (*die 1. mensis Oct., a. d. 1813.*) kiadott átírásának a királyi könyvek nyomán készült egyszerű másolata. Szövege nem teljes, de a hiány itt a kezdő szakasznál jelentkezik. Az irat mint III. Ferdinánd király átíró privilégiuma kezdődik, és meg is található benne az ehhez tartozó záró rész 1637. május 1-jei (*die 1. mensis Maji, a. d. 1637.*) dátummal, ezt azonban követi még egy záró szakasz, amely a fenti 1813-as keltezéssel, illetve 22. uralkodási év feltüntetésével kétségtelenné teszi, hogy hiányzik a „legkülső” átíró keret kezdő része, amelynek I. Ferenc királytól kellett származnia. III. Ferdinánd privilégiuma megerősíti a szepesi káptalannak azt az 1637. január 28-i (*f. IV. prox. p. fe. Conv. S. Pauli ap., a. d. 1637.*) oklevelét, amely I. Károly király két említett átíratán keresztül magában foglalta Kun László királynak a szóban forgó, Gölnichánya számára kiadott privilégiumát. Ez az átírat az előzőekben érintett mindhárom okmány keltezésével kapcsolatos bizonytalanságot eloszlatja, mert teljes szövegüket adja. Megállapítható belőle, hogy IV. László király privilégiuma — mint ahogyan BORSÁ IVÁN vélte — 1287-ből származik, I. Károly király első megerősítése 1318. augusztus 29-én kelt, míg a második 1327. október 17-én.

Célszerű ezek után e három oklevél rekonstruált szövegét közölni. A közzététel nem alapulhat tisztán a legteljesebb szövegű 1813. évi áti átíráson, mert az 1699. évi hiányos szövegű megerősítés megbízhatóbbnak tűnő olvasatot mutat, különösen a nevek és tisztségnevek tekintetében. Kun László 1287. évi privilégiumánál kézenfekvő az 1367. évi tartalmi átírat felhasználása, elsősorban névalakjainak átvételével. BORSÁ IVÁN idézett munkájában Kun László privilégiumának regesztája mellett Gölnichánya határainak leírását ugyancsak az 1367-es tartalmi átírat alapján közli. Ott, ahol az 1699. évi szövegben kipontozással jelzett hiányok vannak, az 1813-as átírat szövegéből történik a kiegészítés, illetve [] között szerepelnek ezen irat jelentékenyebb szövegváltozai is. I. Károly két megerősítésének szövegénél szintén az 1699-es átírást adja az alapszöveget, a hiányzó részek pótlása itt is az 1813. évi átíratból származik.

A jobb áttekinthetőségért érdemes a szövegközlés mellett összefoglalóan is feltüntetni az 1327. évi átírat apparátusát a fennmaradt példányokról.

Átírások:

1. I. Lajos király, 1359. máj. 5. > szepesi kápt., 1699. szept. 24. Csáky cs. mindszei lt. 50. 1. (Df. 258 631.) (hiányos; 18. sz.-i másolatban).
2. I. Lajos király, 1359. máj. 5. > szepesi kápt., 1699. szept. 24. Dl. 24 896. (NRA. 1756. 32.) (hiányos; 18. sz.-i másolatban).

¹⁰ MOL. Df. 276 159.

3. I. Lajos király, 1359. máj. 5. > szepesi kápt., 1699. szept. 24. Dl. 71 419. (Csáky cs. Mindszenti lt. 59. 1.) (hiányos; 18. sz.-i másolatban).
4. I. Lajos király, 1359. máj. 5. > szepesi kápt., 1699. szept. 24. ŠA. Levoča (Lőcse). Szepes m. lt. Urbéri és telekönyvi iratok 6. Göllnicbánya. (Df. 287 781.) (hiányos; 1772. febr. 23-i másolatban).
5. Szepesi kápt., 1637. jan. 28. > III. Ferdinánd király, 1637. máj. 1. > [I. Ferenc király,] 1813. okt. 1. HHStA. Ung. Akten, Fasc. 333. Konv. d. f. 25—32. (Df. 276 159.) (19. sz.-i másolat a királyi könyvekből: Lib. Reg. 8. Hung. aul. canc. 174—178.)

Említés:

I. Lajos király, 1367. jún. 29. Dl. 67 376. (Bugarin-Horváth lt.)

Az oklevél szövege:

Carolus, Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque rex, princeps Sallernitanus et honoris ac montis Sancti Angeli dominus. Omnibus Christi fidelibus praesentibus et futuris, noticiam praesentium habituris, salutem in omnium Salvatore. Solet a principe confirmari, quod licite postulatur, quia sicut iuris est, occupata indebite in statum debitum revocare, sic est consonum obtenta legitime regio patrocínio roborare. Proinde ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod magister Colinus, notarius universitatis hospitem nostrorum fidelium de Gellnicz Banya ad nostram accedens praesentiam exhibuit nobis privilegium nostrum sub priori et antiquo sigillo nostro confirmans privilegium domini Ladislai olim illustris regis Hungariae, fratris et praedecessoris nostri charissimi felicitis memoriae, super libertatibus ipsorum inferius impressis confectum, petens nos humili precum instantia, ut dictum privilegium nostrum antiquum ratum habere et ad maiorem huius rei evidentiam sigillo nostro novo et authentico dignemur de benignitate regia confirmare. Cuius tenor talis est: Carolus, Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque rex, princeps Sallernitanus, omnibus Christi fidelibus, tam praesentibus quam futuris, praesentes inspecturis, salutem in eo, qui dat regibus salutem. Ordo suadet aequitatis et ad apicem regiae pertinet maiestatis, ut ea, quae iuris ordine processerunt, illibata conserventur, et ea, quae iuste petuntur, ad exauditionis gratiam admittantur. Proinde ad universorum noticiam harum serie literarum volumus pervenire, quod comes Perenger, iudex de Göllnicz Banya dictus [Á. 5.: *dilectus*] et fidelis noster vice et ... (Á. 5.: *nomine universorum civium*) de eadem Göllnicz Banya fidelium nostrorum exhibuit nobis privilegium domini Ladislai condam regis Hungariae ... (Á. 5.: *felicitis memoriae fratris nostri benigni*) super libertatibus eorundem confectum, petens a nobis humili cum instantia, ut dictum privilegium ... (Á. 5.: *ratum haberi [!] et libertates*) ipsorum innovare ac nostro privilegio dignemur confirmare. Cuius quidem privilegii tenor talis est: ... (Á. 5.: *Ladislau, Dei*) gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque rex, omnibus Christi

fidelibus, praesentem paginam inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Regali incumbit maiestati suos subditos, turbationibus et necessitatibus opressos, ab ipsa turbatione et necessitate misericorditer relevare, et eisdem in eorum iuribus indemniter conservare. Proinde ad universorum notitiam tenore praesentium harum serie volumus pervenire, quod iudex, iurati et universi cives de Glympnuchbanya^{Emi}, fideles nostri, ad nostram accedentes praesentiam, a nobis humiliter supplicando postularunt, ut nos eosdem in libertatibus eorum, ipsis per Belam, avum nostrum charissimum et per Stephanum, patrem nostrum, reges illustrium recordationum mediantibus privilegiis eorundem, quae nobis pluries per eosdem exhibita extiterunt, datis et concessis, simul cum possessionibus, terris, aurifodinis, argentifodinis, ferrifodinis, aquis et silvis ac cum omnibus utilitatibus eorundem de benignitate regia tueri et conservare dignaremur. Nos itaque, qui ex officio debiti et suscepti regiminis nostri subditos nostros opressos turbationibus et iuribus eorum pro fidelitate nobis debita et impensa privatos relevare tenemur, ipsis iudici et iuratis universisque civibus de Gylmuchbanya^{Emi} illam et eandem in omnibus libertatem, qua temporibus domini Bela, avi nostri charissimi et postmodum etiam [Á. 5.: *Stanislai* (☉: *Stephani*)] patris nostri, regum illustrium recordationum usi sunt et gavisus, de benignitate regia duximus concedendam, ita videlicet, quod iidem specialiter ista praerogativa libertatis a nostra maiestate indulta debeant congruere, ut omnes causas in medio ipsorum et populorum infra metas eorundem constitutorum emergentes, sanguinis videlicet, furti et latrocinii iudicare possint et finem debitum imponere ut postulat ordo iuris. Concessimus etiam eisdem ut nullus forum in villis infra metas dictae civitatis constitutis in praeiudicium ipsius civitatis habere possit, sed omnes populi intra metas eorundem conclusi, ad forum dictae civitatis de Glympnuchbanya^{Emi} cum mercibus eorum ire et accedere teneantur ibique res suas venditioni exponentes. Statuimus etiam, ut omnes piscatores in aquis, structores carbonum et incisores lignorum in sylvis, seu aliqui laboratores de civitate de Gylmpnuch^{Emi} intra terminos seu metas eorum, ut inferius annotantur, libere et absque inquietatione quorumlibet laborare valeant et sua officia exercere. Cuius quidem terrae seu possessionis metae, prout [Á. 5.: *iidem cives*] nobis retulerunt hoc ordine distinguuntur: prima meta incipit a via Deryn^{Emi} et tendit usque ad domum heremitaiae deinde vadit usque ad montem bovum, qui Wkurhegh^{Emi} vulgariter nuncupatur, et ibi flectitur et tendit ad caput cuiusdam fluvii Smolnyk^{Emi} nominati et exinde protenditur ad domos seu aedificia, in quibus ferrum flari et purgari consuevit, et postmodum directe procedendo vadit ad caput cuiusdam alterius fluvii Valkensesyn^{Emi} nominati et exinde protenditur et vadit ad quandam montem Scynkw^{Emi} nuncupatum usque ad illum locum, ubi tributum exigi consuevit et ibi terminatur. Ut igitur huiusmodi gratiae nostrae seu innovationis serie ipsius civibus de Glympnuchbanya^{Emi} per nos factae, ... (Á. 5.: *robur obtineat perpetuae*) firmitatis, ne per quempiam successu temporis in irritum valeat revocari, praesentes concessimus dupl ... (Á. 5.: [*dupl*]icis sygilli nostri munimine roboratas). Datum per man ... (Á. 5.: [*man*]us discreti viri magistri) Theodori episcopi [!] (Á. 5.: *praepositi Scibiniensis, aulae nostrae vicecancellarii, dilecti et fidelis nostri, anno domini millesimo ducentesimo octuagesimo septimo, regni autem nostri anno sexto decimo. Nos igitur, qui ex officio suscepti regiminis unum quemque in suo iure conservare et iustis petentium desiderii aures benignos inclinare debeamus, precibus praedictorum fidelium civium nostrorum*

de Goelnecz-Banya per comitem Perenger iudicum ipsorum nobis porrectis regio inclinatum favore, dictum privilegium non abrasum, non cancellatum, neque in aliqua sui parte viciatum, de verbo ad verbum praesentibus inseri facientes ratificamus, approbamus libertatesque eorum, per praedecessores nostros eis datas et concessas, innovamus et testimonio praesentibus [!] confirmamus. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem praesentes concessimus literas duplici sygilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Joannis Albensis ecclesiae praepositi, aulae nostrae vicecancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno domini Millesimo trecentesimo decimo octavo, quarto Calendis [!] Septembris, regni autem nostri anno similiter decimo octavo. Nos itaque praescripti privilegii inspectione diligenter visitata, iusto petitionibus eiusdem magistri Colin, fidelis nostri, pro dicta universitate ipsorum fidelium hospitem nostrorum nobis humiliter porrectis, admissione dignis favorabiliter inclinati, ipsum privilegium in nulla sui parte viciatum de verbo ad verbum praesentibus insertum, acceptamus, ratificamus et super praescriptis libertatibus [!] eisdem fidelibus hospitem nostris et eorum haeredibus perpetuo valitibus [!] et irrevocabiliter permanentibus [!] de consilio praedeclaratorum [ɔ: praelatorum] et baronum regni nostri praesentibus [!] privilegii nostri patrocinio confirmamus. In cuius confirmationis memoriam perpetuamque firmitatem praesentes concessimus dicti [ɔ: duplicis ?] sigilli nostri novi et authentici munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Gedon [ɔ: Andree] Albensis ecclesiae praepositi, aulae nostrae vicecancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno domini Millesimo trecentesimo vigesimo septimo, sexto decimo Calendis [!] Novembris, regni autem nostri anno similiter vigesimo septimo. Venerabilibus in Christo patribus et civis [ɔ: dominis] Boleslao Strigoniensis [!] et fratre Ladislao Colocensis [!] archiepiscopis, Joanne Nitriensis, Benedicto Chanadiensis, Nicolao Jauriensis, Georgio Sirmiensis, Ladislao Quinqueecclesiensis, Iovanka Varadiensis, [fratre] Petro Boznensis, Laurentio Vaciensis, Andrea Transylvaniensis [!], Henrico Vesprimiensis, aulae regiae maiestatis cancellario [!] [ɔ: aulae reginae, consortis nostrae carissimae cancellario], Chanadino Agriensis et Ladislao Zagrabiensis [ecclesiarum] episcopis ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magnificis baronibus Demetrio magistro tauernicorum nostrorum, comite Machiensi [ɔ: Bachiensi] et Traciniensi [ɔ: Trinchiniensi], Alexio [ɔ: Alexandro] iudice curiae nostrae, Thoma Vayvoda Transylvaniensis [!] et comite de Zonok, Vikch [ɔ: Mikch] bano totius Sclavoniae, comite Simigiensis [!] et de Svavos [ɔ: Sarus], Dionisio magistro dapiferorum nostrorum, Stephano magistro agazonum nostrorum, Nicolao comite Psoniensi et aliis quam pluribus regni nostri comitatus tenentibus et honoris.)

COMMENTS ON THE PRIVILEGE OF GÖLNICBÁNYA
ACQUIRED FROM LADISLAUS IV AND ITS CORROBORATIONS

Among texts of the 13th century privileges of Gölnicbánya (Gelnica, Slovakia) only one survives through later transcripts, the one issued by Ladislaus IV, king of Hungary. Since the text of this charter used by Hungarian historians is an incomplete transcript dating from 1699, the date of the original document as well as that of the two transcripts by Charles I have been uncertain. In the course of their work, compilers of *Anjou-kori oklevéltár* (Documents of the Angevin-era) came across a 19th document the textual tradition of which is independent of the above-mentioned incomplete one. The intact, although late document containing misreadings, made it possible to date all three incomplete documents and the reconstruction of their full text. The privilege of Ladislaus IV was issued in 1287, and it was transcribed by Charles I on 29th August, 1318, and on 17th October, 1327.